

A Bolyaiak az erdélyi magyar sajtóban

Kása Zoltán

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
Csíkszereda–Kolozsvár–Marosvásárhely–Sepsiszentgyörgy
Matematika–Informatika Tanszék, Marosvásárhely

XVI. Tudomány- és Technikatörténeti Konferencia, Nagyszalonta,
2023. július 1.

<https://digiteka.ro/>

	<i>2023-ig</i>	<i>1945 előtt</i>
Bolyai János	4927	170
Bolyai Farkas	2490	282
Bolyai Gergely	22	11
Bolyai Gyula	20	19
Bolyai Dénes	18	10

János testvére

János fia

János fia

	<i>1848–66</i>	<i>1867–89</i>	<i>1890–1918</i>	<i>1919–39</i>	<i>1940–45</i>
János	0	3	34	84	49
Farkas	0	34	25	150	73

Dózsa Dániel nekrológja a *Kolozsvári Közlöny* 1860. február 5-i számában:

— (Necrológ). Korunk kitünő férfainak egyike, a lángeszű számtudós cs. k. nyugalmazott mérnökkapitány bolyai Bolyai János folyó hó 20-án, élete 58 évében jobb hazába költözött. Nemcsak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat veszített kora halála által, mert nagybecsű kéziratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, a kérdés vajjon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbeszedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékek szerint méltó elismerést vívjanak ki. Mint nyelvész és hegedűművész is rendkívüli egyéniség volt. Nagy veszteség reánk nézve, hogy oly lángész és mély tudomány tulajdonosának élete szinte minden haszon nélkül zajlott le körünkben, és különczködő, emberkerülő természeténél fogva minden társaságtól felrevonultan,

Bolyai Farkas síremléke, 1884

A székely művelődési és közgazdasági egyesület, M.-Vásárhely sz. kir. város törvényhatóságának meghívása folytán, közgyűlését, 1884. év szeptember hó 25-én városunkban, a székely fővárosban tartván, van szerencsénk ezen közgyűlésre czímedet és az érdeklődő hölgy és férfi közönséget tisztelettel meghívni.

Szeptember 25-én

- Közgyűlés
- Közebéd
- Házas jellegű tánczesztély

Szeptember 26-án

- A gazdasági kiállítás megismerése
- Bolyai-émlékkő leleplezése
- ünnepélyének megismerése

* A maros-vásárhelyi Bolyai-ünnepélyről még a következő sorokat vetjük lapunk szíves-tudósítójától: Este az ünnepély rendezői és vendégei összegyűltek a „Fehér-ló” vendéglőben egy kedélyes estélyre. Ott volt megint a színeje. Fesztelen társalgás közt Bihari nyitotta meg a szoból-szebb felkészöntések hosszú sorát, melyből mindenkinek bőven kijutott a maga osztályrésze, még maga Szabó Károly veterán tudósunk sem maradt hátra, ki saját állítása szerint soha sem szokott felkészönteni. Ejszáját elosztott a társaság. Ezzel megtettük a jelentésünket, de záradékol legyen szabad még egy szerény szót kockáztatni. A rendező bizottság megtett mindegyik lépést s szétküldötte a meghívókat ország-szerte. A magyar tud. akadémia kötelességének ismerte képviselőt küldeni, ki hivatásában el is járt. A kolozsvári tud.-egyetem szívesen képviseltette magát Szabó Károly, Martin Lajos és Róthy Mór tanáruk személyeiben. De fájdalommal nélkülöztük a budapesti tudomány-egyetem képviselőit, a mi annyival inkább feltűnt, miután a József műegyetem nagyv. rectora értesítette a bizottságot, hogy a tanári kar elfoglaltsága miatt képviselőt nem küldhet. A budapesti tudomány-egyetem nem méltathatta a Bolyai síremléke leleplezési ünnepélyét? Talán nem tudja még, hogy mi Bolyai érdeme? Vagy talán csak azért ignorálta az ünnepélyt, mivel Bolyai nem volt oly szerencsés egyetemi nyilvános tanár lenni? — s —

Magyar Polgár, 1884. okt. 2.

G. B. Halsted látogatása 1896-ban

Marosvásárhely 1896. július 18–19.

Kolozsvár 1896. július 20–23.

Angol Társalgási Kör fogadása

(*Kovács János elnök, Farkas Gyula matematikus,
Frank Dyer Chester budapesti főkonzul, stb.*)

1853–1922

Bedőházi János (1853–1915) matematikatanárt biztatja, hogy írja meg a Bolyaik életrajzát

A két Bolyai, Marosvásárhely, 1897.

<http://mek.oszk.hu/10500/10559>

Bécsen keresztül **Kazanyba** (Oroszország) utazott,, ahol Lobcsevszkij (1792–1856) egyetemi tanár volt.

Halsted látogatásáról magyarul: *Korunk* 2004. június (História)

<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00078/>

— **A Tentamen-pör.** Az Akadémia tudva levőleg kiadta Bolyai Farkasnak a mult századbeli világhírű magyar matematikusnak »Tentamen juvenutem studiosam in elementa matheseon introducendi« czimű művét. E miatt Betegh Pál, a tudós leszármazója, szerzői jog bitorlása czimén bepörölte az Akadémiát 24750 korona erejéig. Évekig folyt a pör, míg ítéletet hozott a törvényszék: a fölperest elutasította keresetével, mert ötven év alatt a névtelenül megjelent munka szerzői joga elévült.

Magyar Polgár, 1900. nov. 20.

RÓMA MEGHODÍTÓI

A római szépirodalom két legnagyobb mestere két év óta alhasznosul örök álomát. Ki tudja, mikor leledtek el a vesztőőrt szupira, hogy az akkor kiállt görselebségekát be-
visszaták?
Cauderri és Edmondo De Amicis nagyon sokig pótolhatatlanok lesznek.
A regény-irodalmi pedagógusmutatói fel-mosá-nán szán-

Giuseppe Castellani a kedves szomorú karcsúkat mutatja be milyen megrázó képkeben, egy sponed (szedő-dőgér), egy lón hadvadász hűségével. Alig negyven éves voltunk hőnei főbíró ál törvény. Róma, a szív hasáji, a szép a nagy gonokdók önk karta, vlagasztánnak léts még akkor tiszatani életnek jóvóit. Koldások és kőnek lettek el az országot. Tolvajok, banditák, szofisták, szobalvóknak, politikai szobalvóknak.

Erdélyi Lapok, 1909. május 15.

— **Életunt öngyilkos.** Bolyai Gyula helybeli kalapkészítő mester ma délután 3 órakor öngyilkossá lett Egyetem utcai bálhelyiségében. Bolyai már régóta gyógyíthatatlan szivbajban szenvedett, mely betegége az utolsó időkben mindinkább rosszabbra fordult, — sőt az utolsó napokban ágyba is döntötte. — Végre kimerült a sok szenvedéstől, s ma délután, miután a házbelleket kiküldte a házból, az ajtókat magára zárva, — halántékon lőtte magát.

Magyar Polgár, 1901. jan. 7.

A két Bolyai.

Bolyai Farkas és Bolyai János neveit nagy tisztelettel emlegeti a külföldi tudós világ. Egész kis irodalom keletkezett már, mely kizárólag a két aeniale magyar mathematicus tanításával foglalkozik. Tavaly itt járt Magyarországon Amerikából Texashól egy egyetemi tanár, dr. Bruce Halsted, csak azért, hogy összegyűjtse a két Bolyai életrajzi adatait. Meg akarja írni az egykori marosvásárhelyi tanárnak a fiának, az osztrák kstocatisztának életét.

Aszaltk mi magyarok híres hazafiainkól

En a csodafiu, ki négyéves korában már lőt mértani ábrákkal rajzolta tele, öt éves korában a csillagképeket ismeri e kufányai bányából az ivnek sinuszát, sőt lett katonabárom éves, máris oly fölfedezéseket tett melyek egy egészen új tudományt (aragonyzett) nem Euklides-féle geometria...)

Átgya ugyanabban az időben, katonatárgyu kérdésekn megoldásával foglalkozott megírja Tentamen című híres művét. Később fia, hogy irásban dolgozza ki tőlelet, az az bár katonai szolgálata elfoglalja, meg van nál, először németül, azután latinul. Más...

Magyar Polgár, 1897. ápr. 1.

Százéves évforduló

1903. jan. 15, ünnepség, táblavatás
Sajtó: *Magyar Polgár, Ellenzék,*
Nemzeti Hírlap, Aranyosvidék, Szászváros,
Erdővidék, Székely Lapok

Bolyai János születésének századik évfordulóját a jövő év január hó 15-én ünnepli meg a *kolozsvári tudomány-egyetem*. Az emlékűnnep sorrendje, mint Kolozsvárról jelentik, a következő lesz:

1. Rektor megnyitja az ülést. 2 Emlékbeszéd Bolyai János fölött; jelentés az emlékiratról. 3. A küldöttek és esetleg más jelenlevők felszólalásai. 4. Tiszteletbeli doktorrá avatás. 5. Kivonulás Bolyai János születési háza elé s ott az emléktábla leleplezése s átadása a városi hatóság oltalmába. Az ünnep délelőtt 10 órakor kezdődik az aulában.

Nem érdektelen fölemlíteni, hogy *Bedőhási János* egy fényes elmére valló, nagy tudással megirt élet és korrajzot irt a két Bolyairól, mely tudományos körökben is óriási föltűnést keltett.

Nem csodálkozunk azonban azon, hogy a mi emberünk emlékét Kolozsvárt s nem *nállunk* ünneplik meg

Mire való ugyanis a *Kemény Zsigmond társaság*?! Lajhármódra aludni!

Székely Lapok, 1902. dec. 12.

— **Bolyai-ünnep Marosvásárhelyt.**

A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium vasárnap egy igen szép emlékünnepepélyt rendezett nagy-névvé tanítványának: *Bolyai* Jánosnak 100 éves születési évfordulója alkalmából. Az ünnepély délelőtt vette kezdetét a kollégium nagytermében, melyet a kolozsvári ünnepélyről őrzés végett átküldött koszorúkkal díszítettek fel. Az ünnepély az ifjuság „Te benned biztunk eleitől fogva” című zsoltár éneklésével kezdődött. — *Köbri* János tanár mondott hálaimát. A tanulóifjuság dalkörének „Szózat”-a után *Lakatos* Sámuel tanár igen szép, tartalmas beszédben emlékezett meg a nagy tudósról. Majd *Kacsó* Lajos VIII. oszt. tanuló egy alkalmi költeményt szavalt. *Bedőházy* János országgyűlési képviselő beszélt ezután, szép beszédében markans vonásokkal rajzolta meg *Bolyai* János egyéniségét. Az ünnepélyt a kollégium igazgatójának, *Csiki* Lajosnak szavai fejezték be, melyben köszönetet mondott a megjelent ünneplő közönségnek és a közreműködőknek.

— **Adomány az egyetemnek.** Kolozsvár geniális szülöttének, *Bolyai* Jánosnak nagy nevét régtől óta hódolat és elismerés övezi a világ minden művelt nemzete körében. A külföld tudósai előtt, mint egy fényes csillag, úgy ragyog *Bolyai* János alakja, ki új ösvényekre vezette az emberi elmét és új világot teremtett a tudományban. Az emlékünnepepélyt, melylyel a magyar tudományosság részéről a kolozsvári egyetem adózott *Bolyai* János szellemének születése százados évfordulóján, az egész tudományos világ élénk érdeklődéssel kísérte. Hisz *Bolyai*t, a magyar Euklidest, ismerik az összes tudós egyetemeken miad az öt világrészben. Hogy minő mély és általános a *Bolyai* emléke iránt való tisztelet, élénken bizonyítja az a levél, mely Németországból most érkezett a kolozsvári egyetemhez.

A lipsei világhírű *Teubner* könyvkiadó cég levelet intézett a kolozsvári egyetemhez, melyben kijelenti, hogy tekintettel a *Bolyai* János jubileumi ünnepre, minthogy maga is kegyeletét akarja kifejezni e világhírű nagy matematikus emléke iránt, a kiadásában megjelent nagyszámu matematikai tárgyú könyvekből *ezer márká* (1200 korona) értékű kiadványt a kolozsvári egyetem rendelkezésére boesát. A kiadványok és illetve az egyes művek kiválasztását az egyetem tetszésére bizza, mely ezülből elküldte kiadványainak jegyzékét is.

Magyar Polgár, 1904. márc. 24.

„**Bolyai János emléke.** A Magyar Tudományos Akadémia az elhunyt kiváló tudós, Bolyai János születésének századik évfordulójának alkalmából, pályázatot hirdet oly munkára, mely körülbelül 25 nyomtatott ívnyi terjedelemben, a szakirodalom gondos és rendszeres felhasználásával, az abszolút geometriát tárgyalja. Az Akadémia ezúttal önálló bűvárlaton alapuló új eredményeket nem kíván, hanem inkább arra helyez súlyt, hogy a pályamű az abszolút geometria tanulására alkalmas, jól áttekinthető régi könyv legyen. Jutalma a Lukács Krisztina nevére Lukács Móricz által tett alapítványból 2000 korona. Határidő 1904. december 31. A jutalom önálló becsű, tudományos munkának adatik ki. ”

Akadémiai Értesítő, 1905

Az absolut geometria elemei. A munka nem lévén az absolut geometria megtanulására alkalmas kézikönyv, neki a pályadíj nem adható ki. Az osztály javaslata elfogadtatott s a jeligés levél felbontatlanul elhamvasztatott.

Vörös Cyrill: *Elementoj de la geometrio absoluta*, Budapest, 1911. (?)

Székely fővárosunk két nevezetes halottja a két Bolyai nemsokára egymás mellé kerül református temetőnk cintermében.

A kollegium előljárósága exhumáltatja ugyanis a tavasszal Bolyai Jánost, akit 1860-ban a temető más részében hantoltak el, hogy halóporában odakerüljön nagyhirű nevű apja mellé, a cinterem pójnyik almafája közelébe: a világhírű nagy matematikus fiu is.

Az apa — a kollegium halhatatlan emlékü, poétalelkü, nagy tudós professora, a fiu, a kinek művével a művelt népek irodalmában 1839-től napjainkig több mint 600 munka foglalkozott, a kinek tudományos érdeme a messze külföldről hozza ide a tudósokat: ez a két nagy magyar szellem: monumentális emlékművet — szobrot, szoboresoportozatot érdemel.

„Ha a Magyar Tudományos Akadémia a Bolyai János tiszteletére minden öt évben kiadandó 10.000 koronás jutalomdíjat tűzött ki 1902 ben, ha már minden nagy, műveit nemzet nyelvén olvassák a világhírű Appendixet és Tentament? Maros-Vásárhely város részéről is megérdemel bizonyos áldozatot a tudományos világnak ez a két dísze.

És ez az áldozat – úgyszólván – pénzbe se kerül, ugyanis csak helyről van szó, helyről, a hová odakerülhet ez a kettős szobor; ilyen hely pedig önként adódik a két Bolyai működési terén, a református kollégium elé tervezett parkban. Ide kell kerülni a Bolyaiaknak!” (g.k.)

Újabb szoborterv

Tabéry Géza: (*Ellenzék*, 1928. 7. 2.)

Julius negyedikén kezdődik Kemény János báró marosvécsi várkastélyában az erdélyi írók idel összejövetele. Az asztalhoz hívó gongútás elhangzott: — a meghívókat s a vécsi konferencia programját a napokban küldötte szét az *Frdélyt Hellikon*.

A program első számaként még a vécsi érkezés estéjén szerepel a marosvásárhelyi Bolyai-szobor ügyének megbeszélése. Kemény Jánosnak egy régebbi szép elképzelése lép ezzel a programkezdéssel a megvalósulás ösvényére. A fiatal báró, — aki talán fel sem tűnnék, ha egy szép napon valamelyik felsőbb osztály iskolapadjába telepednék, — mint a kollégium gondnoka, de mint a lángelméjű Bolyaihoz fűződő családi tradíciók érzékeny letéteményese is, vélt kötelességet teljesíteni az erdélyi magyar kultúrával szemben, amikor arra határozta magát, hogy impériumváltozás óta az első magyar szobrot emeli az erdélyi rög fölé.

Szobor készül Bolyai Jánosról.

Bolyai Dénes személye különben időszerűséget is kapott. Most vetődött fel Budapesten. a magyar fővárosban a terv, hogy szobrot emeljenek Bolyai Jánosnak, a „nem-euklidesi geometria“ elvét feltaláló páratlan tehetségű magyar tudósnek. A szobor kivitelének gondolatával Lőte Éva szobrászművész, dr. Lőte József volt szegedi, majd budapesti ny. egyetemi tanár tehetséges szobrász leánya foglalkozik behatóan. Lőte Éva fantáziáját rendkívül izgatja a magyar zseni alakja. Több levelet irt már Targu-Muresre egy itteni orvoshoz, akihez édesapját baráti kapcsolatok fűzik és ezekben a levelekben olyan fényképet vagy rajzot kért, amelynek alapján megalkothatná Bolyai János szobor-mását. Csakhogy *Bolyai Jánosról semmiféle rajz nem maradt az utókor számára*, viszont Bolyai János fia, *Bolyai Dénes* szemtanuk állítása szerint *szakasztott mása édesapjának* és így az ő fényképe után készíti el Lőte Éva Bolyai János szobrát.

Sebestyén László
(*Keleti Újság*, 1935. 5. 22.)

Izsák Márton (1913–2004) és Csorvássy István (1912–1986) a két Bolyait ábrázoló alkotását 1957. szeptember 8-án leplezték le Marosvásárhelyen.

Tabéry Géza: *Szarvasbika* (Kolozsvár, 1925)

Ellenzék, 1925. május 18.

Berde Mária:

„A történeti nézőpont szintén János jellemzésében kapja meg a regény Achilles-sarkát. Az, amit Tabéry Bolyai Jánosnak fogyatékoságára felépít – a férfiúnak egy brutális szolgálóhoz való teljes testi és lelki lealjasodása – olyan túlzás, amelyet történeti szempontból vitathatunk. Kérdés ugyanis, szabad-e az íróknak nem létező tényeket költenie és ahhoz szolgáló motívum gyanánt nem létező lelki mozzanatokot vennie fel, ahelyett, hogy leleményével csupán az ismert tényeket kommentálná?”

+

Leküzdhetlen nehézségek elé állította önmagát Tabéry: a biografia és a regény követelményeit egy könyvben kielégíteni szinte lehetetlen. Ha nem akar ellentétbe kerülni Bolyai biografusaival, regényének kereteit kell szűkítenie, ha pedig nem fékezi fantáziáját, úgy a biografiahamisítás vádjában marasztaltatik. Nos, az *időelőttiség* kifogása az egyetlen, amit a *Szarvasbika* ellen vehetünk.

Dr. Turnowsky Sándor

„Ha mindez így van, akkor kérdezni lehet: mi hát ez a mű? Én azt mondom: egy nagytehetségű írónak föltétlenül művészi munkája. Sőt hozzáteszem még azt is, hogy: pompás történelmi regény, amelyben egy korszak s abban néhány ember élete remekül van rajzolva. Csak éppen egy kis változtatást kellett volna tenni rajta, de ezt aztán okvetlenül meg kellett volna tenni: az összes szereplők igazi nevét más nevekkel helyettesíteni. Ez a kis változtatás egyszerre mindent jővé tett volna, — — s azonfelül meg lett volna mentve a kegyelet is, ami így bizony súlyos csorbát szenvedett.

Dr. Borbély István.

Erdélyi Irodalmi Szemle, 1925. szept.

Nagyvárad, Napló, 1926. jún. 19.

Két tény áll egymással szemben, Az egyik:

Pintér Jenő budapesti akadémikus és műkritikus a „Budapesti Hírlap” egyik legutóbbi számában éles kritikát írt az erdélyi magyar irodalom legnagyobb képességű művelőjének, Tabéry Gézának „Szarvasbika” című regényéről. A pesti akadémikus kipróbált kurzus-stílusban nem is kritizált, hanem *támedott*. Támedott mindent, ami erdélyi, magyar és irodalom, mert az ő megállapítása szerint ez a magyar irodalom lerombolja mindazt, amit a magyar iskolák építenek. Pintér Jenő nem volt válogatós a jelzőkben. Perverznek, futurista dadogónak, erotikus ponyvairónak nevezte Tabéry Gézát és végső konkluzióként ezt, a kurzusra jellemző megállapítást tette: inkább ne legyen Erdélyben irodalom, mint hogy olyan irodalom legyen, amelyet Tabéryék csinálnak.

A másik tény:

Marosvásárhelyen, a református kollégiumban irodalmi estély volt, amelyen részt vett Tabéry Géza is. Tabéry regénye, illetve a Bólyaiak élete, a legszorosabb szálakkal láncolódik Marosvásárhelyhez és a környékbeli mágnás családokhoz. A regény minden mondata tehát a marosvásárhelyi főuri familiákat, a Telekyeket, Keményeket érinti a legközelebről. Az irodalmi estélyen, ott a református kollégium disztermében, az erdélyi mágnások tüntető elismeréssel tapsoltak Tabéry Gézának, aki rövid, de klasszikus bevezető beszédében utasította vissza Pintér Jenő illetéktelen beavatkozását az erdélyi magyar irodalomba.

(h.l.)

A közhiedelemmel ellentétben a Bolyai Tudományegyetem nemcsak **Bolyai Jánosról** kapta a nevét, hanem **Bolyai Farkasról** is.

„A Bolyai név két tudományos szellem alkotását és az eleven élet szinte minden skáláját felölelő, a szellemi ellentétek emberi lélekben kihordozott benső küzdelmét jelöli.”

Borbély Samu